

DOI <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2026-1-23>
УДК 811.161.2'06-26:373.5.09.02.016.011.3-052-047.22

Костів О. М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна
E-mail: oksana.kostiv@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-1878-2675

Сколоздра-Шепітко О. Р.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львів, Україна
E-mail: olesya.skolozdra-shepitko@lnu.edu.ua
ORCID: 0009-0002-8274-8559

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ОЦІНЮВАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ)

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність дослідження оцінювальних мовленнєвих жанрів у контексті впровадження концепції Нової української школи (НУШ), що ґрунтується на компетентнісній парадигмі. Розкрито роль цих жанрів як фундаментального інструменту для ефективної взаємодії учнів у реальних комунікативних ситуаціях, підтримки гідності особистості та створення позитивної атмосфери спілкування. Автори зазначають, що в сучасному освітньому просторі особливого значення набуває здатність не лише правильно формулювати позитивну оцінку, а й розпізнавати маніпулятивні впливи та уникати деструктивних форм комунікації. Проаналізовано лінгводидактичний напрям дослідження мовленнєвих жанрів, представлений у працях провідних науковців, та висвітлено необхідність модернізації навчальних програм через посилення їх прагматичного спрямування й орієнтацію на комунікативну майстерність. Метою статті є комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів функціонування оцінювальних жанрів у модельних програмах з української мови для 5–9-х класів, а також визначення методичних підходів до формування етичних навичок спілкування.

У роботі детально схарактеризовано позитивні оцінювальні жанри – комплімент і похвалу, акцентовано увагу на їхніх визначальних ознаках, зокрема щирості, доречності та влучності. Особливу увагу приділено розкриттю маніпулятивної природи лестощів, виокремленню їхніх словесних маркерів, таких як надмірність, самоприпинення мовця та вживання перебільшених епітетів. Досліджено природу деструктивних жанрів (осуд, дорікання, висміювання) як інструментів психологічного тиску та визначено методичні шляхи їх трансформації у конструктивні зауваження або нейтральні поради. На основі аналізу сучасних підручників висвітлено методичний інструментарій для засвоєння цих жанрів: вправи на диференціацію понять, соціальну адаптацію через добір компліментів за статусною ознакою та аналіз комунікативних намірів у художніх чи медіатекстах. Доведено, що зміщення акценту з теорії на практичне застосування сприяє розвитку навичок тактовності та етикету спілкування в учнів. У висновках окреслено перспективи подальших розвідок, пов'язаних із вивченням інформаційних, фатичних та етикетних жанрів у шкільній мовній освіті.

Ключові слова: українська мова, Нова українська школа (НУШ), модельні навчальні програми, мовленнєві жанри, оцінювальні жанри, комплімент, похвала, лестощі, осуд, дорікання, лінгводидактика, комунікативна компетентність.

Вступ. Концепція НУШ, що є основою для сучасної освіти в Україні, базується на компетентнісній парадигмі, яка орієнтована на здатність учнів ефективно діяти в реальних комунікативних ситуаціях.

Дослідження оцінювальних мовленнєвих жанрів зумовлене їх вирішальним значенням для формування комунікативної та практичної компетентності учнів базової середньої освіти. Ці жанри є тими одиницями, що слугують фундаментальним інструментом для практичного застосування мови та дають змогу ефективно взаємодіяти в реальних комунікативних ситуаціях. В умовах модернізації освітнього процесу науковці наголошують, що компетентнісна модель навчання вчителя спрямована на «формування здатності майбутніх педагогів творчо застосовувати набуті досвід і знання та інноваційно діяти в практичній діяльності» [22]. У сучасних наукових студіях також проаналізовано вплив «активних і комунікативних методів на розвиток мовних навичок, культурної свідомості та критичного мислення» [21, с. 183] у здобувачів освіти.

Актуальність теми зумовлена активною інтеграцією вивчення мовленнєвих жанрів у сучасні модельні навчальні програми з української мови для 5–9-х класів. Уміння оперувати оцінювальними жанрами є важливим

інструментом для ефективної взаємодії у реальних комунікативних ситуаціях. У сучасному суспільстві особливого значення набуває здатність учасників освітнього процесу не лише правильно формулювати позитивну оцінку (комплімент, похвала), а й розпізнавати маніпулятивні лестоці, а також уникати або трансформувати деструктивні форми спілкування, такі як осуд, дорікання та висміювання. Дослідження оцінювальних жанрів дає змогу глибше зрозуміти механізми підтримки гідності особистості та створення позитивної атмосфери під час міжособистісної взаємодії.

Мовленнєві жанри були об'єктом наукових студій Ф. Бацевича, Л. Галаєвської, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Когутюк, О. Компаній, О. Малікової, Л. Мацько, Н. Скрипник, О. Трумко, С. Турлюк, С. Форманової та ін.

Ф. Бацевич зазначає, що комунікативна компетенція мовця складається з певного набору мовленнєвих жанрів [1]. Досліджуючи поліаспектну природу мовленнєвих жанрів, С. Форманова виокремлює низку ключових векторів аналізу: інтенціональний, риторичний, когнітивний, соціолінгвістичний та інші [19, с. 79]. Проте, з огляду на сучасні освітні тенденції, цей перелік доцільно доповнити лінгводидактичним напрямом. Останній активно розвивається у працях таких науковців, як Л. Галаєвська [2], Н. Голуб [3; 10], О. Горошкіна [5] та О. Трумко [19].

Обґрунтовуючи важливість опанування мовленнєвих жанрів у школі, Н. Голуб [3] указує на потребу в оновленні змісту навчання. Дослідниця пропонує посилити прагматизм програм, зосередившись на комунікативній майстерності, критичному опрацюванні інформації та мовній стійкості на засадах принципу функційності. Практичним утіленням цих ідей став методичний посібник для ліцеїв [10]. Схожий підхід поділяють О. Горошкіна і Т. Яценко [5], розглядаючи вивчення жанрів як «дієвий механізм перетворення мовних знань і набутих умінь на ефективне володіння ними» [5, с. 4]. Такої ж думки дотримується і А. Попович [17].

Мета статті – здійснити комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів функціонування оцінювальних мовленнєвих жанрів у межах модельних програм НУШ з української мови для закладів загальної середньої освіти, а також визначити методичні підходи до формування в учнів навичок етичного й доцільного використання позитивних та нейтралізації негативних оцінних висловлювань.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1. Схарактеризувати сутність оцінювальних жанрів, що передбачають вираження позитивної або негативної оцінки об'єкта мовлення.

2. Визначити особливості позитивних жанрів (компліменту та похвали), акцентуючи увагу на таких їхніх ознаках, як щирість, доречність та влучність.

3. Розкрити маніпулятивну природу лестоців, виокремивши їхні словесні маркери (надмірність, самоприпущення мовця, перебільшені епітети) для навчання учнів розпізнавати нещирість у спілкуванні.

4. Проаналізувати деструктивні оцінювальні жанри (осуд, дорікання, висміювання) як інструменти психологічного тиску та соціального контролю, а також розглянути способи їх уникнення або перетворення на конструктивні зауваження.

5. Дослідити методичний інструментарій, представлений у сучасних підручниках, зокрема вправи на диференціацію понять, соціальну адаптацію через добір компліментів за статусною ознакою та аналіз комунікативних намірів у художніх чи медіатекстах.

6. Обґрунтувати важливість практичного застосування отриманих знань для розвитку навичок аналізу тактовності й етикету спілкування в учнів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення мовленнєвих жанрів активно інтегровано в сучасні модельні навчальні програми з української мови для 5–9-х класів. Оцінювальні мовленнєві жанри передбачають висловлення позитивної або негативної оцінки щодо об'єкта мовлення.

У закладах загальної середньої освіти передбачено вивчення таких оцінювальних мовленнєвих жанрів: *комплімент, похвала, лестоці, осуд, дорікання, висміювання*. Завдання вчителя – навчити учасників освітнього процесу правильно робити компліменти, формулювати похвалу, бачити ознаки лестоців, нещирості, розпізнавати осуд, дорікання, висміювання з метою їх уникнення в повсякденному житті.

Комплімент – один із жанрів мовлення, який передає похвалу людині, виражає захоплення її внутрішніми рисами чи зовнішністю, досягненнями та іншими позитивними якостями. Компліменти є важливими у спілкуванні, оскільки сприяють встановленню позитивних стосунків, піднімають самооцінку та настрій, налаштовують на позитивну атмосферу спілкування. Основними складниками компліменту є щирість, доречність, влучність, недвозначність, ввічливість, позитивна оцінка, природність, невимушеність.

Компліменти можуть бути вдалими та невдалими, тому під час вивчення жанру компліменту в закладах загальної середньої освіти варто зацентувати увагу учасників освітнього процесу на таких моментах щодо правильного формулювання компліментів: зосередження на конкретних рисах чи досягненнях, уникання надмірності та лестоців, щирість у висловленні, зазначення переваги, яка справді сподобалася; використання простих та зрозумілих слів, урахування контексту спілкування. Невдалий комплімент містить елементи критики, недовіри, стереотипи, тому треба навчити учасників освітнього процесу уникати таких компонентів у формулюванні компліменту.

Потрібно звернути увагу і на формулювання відповіді на комплімент, зокрема слід подякувати за комплімент, уникати зайвих виправдань, не треба применшувати власних заслуг.

Похвала – мовленнєвий жанр, що передає позитивну оцінку, схвалення або захоплення людиною, її здобутками, особливостями. Тому похвала може бути за досягнення, дії, спосіб вирішення завдання (креативність, нестандартний підхід, використання нових методів, логіка міркувань тощо). До ознак похвали належать: щирість, конкретність, доречність, позитивна оцінка. Похвала є важливою у спілкуванні, оскільки підвищує самооцінку, мотивує до подальших досягнень, створює позитивну мовленнєву ситуацію.

Лестоці – мовленнєвий жанр, що презентує удавану похвалу, щоб викликати прихильне ставлення до себе, добитися вигоди або навіть впливати на іншу людину. Лестоці містять такі небезпечні моменти у спілкуванні, як маніпуляції, часткове применшення власних здобутків, фальшивість у спілкуванні. До основних ознак лестоців належать: нещирість, підлабузництво, надмірне вихваляння, перебільшення, корисливість. Важливо навчити учасників освітнього процесу розпізнавати лестоці. Для цього потрібно: 1) зрозуміти, чи похвала є щирою; 2) усвідомити, чи людина під час вихваляння адресата лестоців не принижує себе; 3) збагнути, чи за лестоцями часом не криються корисливі мотиви. Лестоці можуть негативно впливати і на того, хто їх говорить (приниження власних здобутків, рис, якостей; звичка до фальшивих слів, маніпулювання тощо), і на того, кому вони адресовані (утрата довіри, формування завищеної самооцінки, небажання бачити недоліки). До словесних маркерів лестоців належать: надмірне використання загальних фраз і відсутність посилань на конкретні дії та досягнення, уживання перебільшених епітетів (*найкращий, геніальний, незрівнянний, неймовірний, неперевершений*), приниження себе (*я і близько так не зможу, мені далеко до вас...*), виокремлення адресата лестоців з-поміж інших із метою подальшої вигоди (*ви єдиний, хто мене розуміє; тільки така неймовірна людина може мені допомогти...*).

Осуд – оцінювальний мовленнєвий жанр, який має на меті висловити несхвалення, негативну оцінку стосовно вчинків, поведінки, поглядів, що суперечать моральним, соціальним чи правовим нормам. Учасникам освітнього процесу варто пояснити, коли доречно використовувати цей жанр, а коли його вживання категорично заборонене, щоб не образити чести та гідності особи. Мовними засобами вираження осуду є дієслова *засуджую, не схвалюю*, оцінні слова *недостойно, ганебно, безвідповідально, аморально, неприйнятно, жахливо, обурливо* та ін., риторичні запитання та оклики, обурлива інтонація тощо.

Дорікання – оцінювальний мовленнєвий жанр, який має на меті висловити докір, змусити адресата усвідомити свою провину, викликати почуття провини або сорому за завдану адресантові шкоду, образу тощо. Оцінний компонент цього жанру – вираження негативного ставлення мовця до події.

Висміювання – мовленнєвий жанр, що на відміну від дорікання, яке апелює до почуття провини, використовує сміх як інструмент соціального контролю або психологічного тиску. Основна мета мовця – дискредитувати об'єкт, виявити його невідповідність нормі (етичній, інтелектуальній, соціальній) і виставити його в кумедному чи безглуздому світлі. Висміювання реалізується через низку стилістичних фігур: іронію, гіперболу, порівняння чи сарказм.

У модельних навчальних програмах з української мови для 5–9-х класів завдання, що стосуються оцінювальних жанрів, загалом інтегровані в практичну мовленнєву діяльність.

Теоретичні аспекти вивчення оцінювальних мовленнєвих жанрів подано в модельній навчальній програмі та підручнику Н. Голуб та О. Горошкіної [4; с. 11]. Комплімент, лестоці, похвалу вивчають в 5-му класі в межах метапредметного блоку (мовленнєва змістова лінія) у темі «Жанри мовлення». Під час вивчення теми про комплімент (§ 69 «Комплімент, лестоці, похвала») автори підручника [4] пропонують розглянути теоретичні питання, зокрема визначення компліменту (характеризується як простий, доступний і надійний спосіб зробити людині добро, подарувати радість, підтримати у стані розгубленості та допомогти повірити в себе), суть і значення компліменту (теоретичний матеріал пояснює, що комплімент є свідченням того, що людину помічають, вона є важливою й цікавою для співрозмовника), розмежування подібних жанрів (учні вивчають відмінності між щирим компліментом та іншими оцінювальними жанрами). У книзі також розкрито зміст понять «лестоці» (лицемірне, нещире та догідливе вихваляння), «похвала» (добрий, позитивний відгук про когось чи що-небудь). Автори пропонують такі типи завдань: складання речень-компліментів (учні повинні створювати речення-компліменти, використовуючи слова з префіксом *пре* – (наприклад, для привітання з днем народження), вираження захоплення (передбачено створення діалогів, де вжито вигуки, які передають почуття захоплення, радості, подиву та інших позитивних емоцій (наприклад, під час обговорення вражень від концерту), вітальні тексти (складання текстів листівок або електронних листів до вчителів, рідних чи друзів до свят, що передбачає використання звертань та вставних слів для вираження поваги та похвали).

У підручниках подано ознаки справжнього компліменту, а теоретичні відомості допомагають відрізнити щире схвалення від критики чи нетактовних зауважень (наприклад, розпізнати, чи є висловлення «Ти надто добра, а цим усі користуються» компліментом). Загалом тема спрямована на розуміння компліменту як інструменту підтримки гідності та створення позитивної атмосфери під час взаємодії.

Теоретичні відомості про жанрові особливості компліменту, похвали, лестоців містять також інші підручники з української мови для закладів загальної середньої освіти. Наприклад, у підручниках за редакцією Г. Панчук [16], І. Літвінової [7] запропоновано визначення компліменту, похвали, лестоців та подано завдання щодо розрізнення похвали й лестоців, укладання словничка слів, за допомогою яких можна висловити похвалу, вправи на розрізнення вдалих та невдалих компліментів (невдалими вважаються ті, що містять приховану критику, стереотипи

або недовіру), обговорення «Чи любите ви, коли вам говорять компліменти? Чи варто говорити компліменти людям, із якими спілкуємося?», аналіз лестощів на прикладі байки Езопа «Лисиця та Ворона» (учні мають пояснити, чому слова Лисиці є лестощами) чи «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуя-Левицького (характеристика Марусі).

Автори підручників пропонують завдання, які передбачають роботу з медіатекстами. Зокрема, у підручнику І. Літвінової у вправі 331 учням потрібно прочитати речення, узяті з чату класу, назвати спочатку розповідні речення, потім питальні і спонукальні та поміркувати, як змінити ці фрази, щоб вони відповідали нормам; у вправі 391 (завдання 8) необхідно зробити комплімент кому-небудь зі своїх однокласників та однокласниць і записати текст у формі sms-повідомлення [7]. А. Онатій та Т. Ткачук, укладачі підручника з української мови для 5-го класу, у вправі 423 пропонують роботу над коміксом, одним із завдань є оцінка якості компліменту [15].

Також вважаємо, що під час вивчення оцінювальних жанрів можна використовувати медіатексти, які містять компліменти, лестощі, похвалу, зокрема тексти новин, репортажів, реклами, дописів у соцмережах та коментарів до них, відеоінтерв'ю з відомими людьми, блогів, навіть мемів, адже саме в медіатекстах оцінювальні жанри посідають особливе місце, оскільки медіа не лише інформують, а й формують ставлення аудиторії до подій, товарів чи особистостей, а робота з ними вимагає балансу між суб'єктивною думкою автора та етичними стандартами.

Отже, для опанування оцінювальних жанрів рекомендують різні види завдань. Вправи часто пов'язують із диференціацією понять, адже учням пропонують завдання на визначення відмінностей між компліментом і лестощами. Це допомагає розрізнити щире висловлення приємних слів від маніпулятивного. Завдання також передбачають соціальну адаптацію – добір компліментів за віковою та статусною ознаками особи. Це вчить школярів урахувати ситуацію спілкування та те, кому саме вони адресують свої слова (одноліткові, вчителю чи людині старшого віку). Програма також містить завдання з аналізу компліментів, що передбачає розгляд їхньої структури та доречності. Окрему увагу приділено взаємодії, зокрема добору відповідей на комплімент, що є важливою частиною етикету спілкування.

У підручниках для 5-го класу закладів загальної середньої освіти подано практичні завдання, в основі яких – робота з різними видами оцінювальних жанрів.

Науковий підхід до аналізу жанрів спілкування передбачає чітке розмежування компліменту, похвали та лестощів, де комплімент розглядають як інструмент підтримки та створення радості, похвали – як позитивний відгук про досягнення, а лестощі – як нещире, лицемірне вихваляння з корисливою метою. Учням пропонують вправи на розпізнавання справжніх компліментів (прочитати речення й визначити, які з них є компліментами, а які – ні (наприклад, відрізнити щире підтримку від критики)), аналіз реакції на комплімент (необхідно прочитати діалоги та подумати, як правильно відреагувати на приємні слова, щоб спілкування було гармонійним) та завдання на виправлення невдалих або некоректних компліментів. Можна також запропонувати учням заповнити таблицю: спільне та відмінне між компліментом, похвалою та лестощами.

У навчальному процесі акцент зміщується з теоретичних визначень на практичне застосування: школярі вчаться складати компліменти для членів родини та однокласників, використовуючи специфічні словотворчі засоби, зокрема префікс *пре-*, переносне значення слів для вираження схвалення вчинків. Важливим аспектом є розвиток навичок аналізу тактовності, що дає учням змогу диференціювати вдалі висловлювання від тих, що містять приховану критику, гендерні стереотипи або недовіру.

Паралельно з позитивними жанрами розглядають і деструктивні форми комунікації, такі як осуд та дорікання, висміювання, які вивчають шляхом аналізу конфліктних ситуацій та намірів мовців. Методика роботи із цими поняттями включає виявлення в мовленні образливих слів, пояснення недоречності їх використання та заміну на синоніми, що сприяють порозумінню.

Оцінювальні мовленнєві жанри «осуд», «дорікання» та «висміювання» у теоретичному і практичному аспектах вивчають у 7–9-х класах. Для формування вмінь у межах цих жанрів модельні програми для 7–9-х класів [12; с. 13] пропонують комплекс завдань, що охоплюють аналітичну, дослідницьку та творчу діяльність. Учні, зокрема, мають навчитися розпізнавати ці жанри в текстах різних стилів, наприклад у медіатекстах та художніх творах. Поширені також такі види робіт, як визначення комунікативного наміру автора та адресата висловлення, аналіз мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних), що допомагають виразити осуд чи дорікання, дослідження інтонаційних засобів та невербальних компонентів (міміки, жестів), які супроводжують ці жанри в усному мовленні, порівняння змісту повідомлень різних осіб для виявлення прихованої інформації (підтексту). Практичне засвоєння жанрів відбувається через створення власних висловлень, складання діалогів (учням пропонують розігрувати ситуації, де необхідно висловити пораду або прохання про допомогу, уникаючи агресивного осуду), завдання на перетворення дорікання в конструктивне зауваження або нейтральну пораду, а також створення постів для соцмереж або коментарів, де оцінка висловлюється з дотриманням етичних норм [12; с. 13].

Під час вивчення оцінювальних мовленнєвих жанрів відбувається реалізація ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти та модельними програмами. Наприклад, аналізуючи текст «Мистецтво компліменту» у підручнику А. Онатій та Т. Ткачука [15; с. 103–104], здобувачі базової середньої освіти розвивають ключові компетентності «загальнокультурна грамотність» та «навчання упродовж життя». Процес моделювання та створення діалогів, що містять похвалу, комплімент, лестощі, осуд або дорікання, інтенсифікує розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності учнів у контексті вербалізації оцінювальних суджень.

Із метою реалізації компетентності «підприємливість та фінансова грамотність» доцільним є залучення учнів до проєктної діяльності, зокрема створення рекламних текстів. Використання елементів похвали та компліментів у таких текстах дає змогу опанувати механізми переконувальної комунікації та маркетингового впливу. Тут до речі запропонувати школярам метод креативного проєктування, відповідно до якого учні розробляють рекламу продукту, використовуючи похвалу (якостей товару) та комплімент (майбутньому споживачеві).

Для посилення компетентнісного підходу НУШ оцінювальні жанри інтегруються з іншими предметами, зокрема літературою та фольклором. Наприклад, для ілюстрації лестоців запропоновано порівняти облесливих людей та облесливі міражі у поемі І. Драча «Міражі» [16, с. 160] або проаналізувати характеристику Кайдашихи з «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуя-Левицького. Зв'язок із фольклором простежується через використання великої кількості прислів'їв та приказок, а також народних казок («Про дідову дочку і бабину дочку», «Котик і півник» та ін.). У завданнях, які передбачають створення похвали та компліментів улюбленій тварині (наприклад, завдання «Розгляньте світліну. Поміркуйте, за що можна похвалити цього песика. Запишіть похвалу» або «Поясніть, чи потребують тварини похвали. Чи хвалите ви тварин?») [16; с. 153], презентовано інтеграцію з природознавством та екологією.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вивчення оцінювальних мовленнєвих жанрів є важливим складником сучасних модельних програм НУШ з української мови для 5–9-х класів закладів загальної середньої освіти. Ці жанри виступають інструментом для ефективної взаємодії у реальних комунікативних ситуаціях, даючи учням змогу не лише засвоювати мовні норми, а й опанувати навички етичного спілкування. Сучасні підручники пропонують перехід від теоретичних визначень до практичного застосування через систему вправ, зокрема складання діалогів, соціальну адаптацію (добір компліментів за статусною ознакою), аналіз медіатекстів та творів художньої літератури. Особливу увагу приділено розвитку навичок тактовності та етикету, зокрема вмінню правильно реагувати на компліменти.

Оцінювальні жанри є лише частиною широкого спектра комунікативних засобів. Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз інформаційних, фатичних та етикетних мовленнєвих жанрів, що дасть змогу створити цілісну методичну систему формування комунікативної компетентності учнів.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи Львів : ПАІС, 2005. 264 с.
2. Галасвська Л. В. Проблема вивчення мовленнєвих жанрів на уроках української мови в старшій школі. *Наукові записки. Серія «Психопедагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2018. № 4. С. 14–19.
3. Голуб Н. Б. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8–9-х класах. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 13–19.
4. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Освіта, 2022.
5. Горошкіна О. М., Яценко Т. О. Про результати дослідження в Інституті педагогіки НАПН України проблем компетентнісно орієнтованої мовно-літературної освіти в ліцеї. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(1). С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-2-6>
6. Компаній О. Мовленнєвий жанр: лінгвостилістичний аспект. *Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 2. С. 157–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpu2016_2_20
7. Літвінова І. Українська мова. Підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти. Харків, 2022. 278 с.
8. Малікова О. В. Сучасні методи дослідження мовленнєвих жанрів. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2010. Вип. 29. С. 71–76.
9. Методика навчання української мови. Термінологічний словник / за ред. О. Горошкіної. Київ : Освіта, 2024. С. 107. URL: <https://undip.org.ua/library/metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy-terminologichnyy-slovyk-slovyk-dovidnyk/>
10. Голуб Н. Б., Новосолова В. І., Галасвська Л. В. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту) : практичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020.
11. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://surli.cc/famfkh>
12. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. <https://surli.cc/glcbye>
13. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / О. В. Заболотний та ін. URL: <https://surli.cc/zkbbzy>
14. Новосолова В. Актуалізація мовленнєвих жанрів засобами компетентнісно спрямованого підручника української мови. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*. Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 93–96. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717401/> (дата звернення: 26.01.2026).
15. Онатій А., Ткачук Т. Українська мова. Підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль, 2022. 287 с.
16. Панчук, Г. Близнюк, Б. Приведа, О. Українська мова. Підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль. 2022. 304 с.
17. Попович А. Особливості модельних навчальних програм з української мови для 5–6-х класів. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 27. С. 195–205. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-195-204>
18. Скрипник Н., Когутюк О., Турлюк С. Мовленнєвий жанр як особливий складник комунікативної компетенції. *Молодий вчений*. 2024. № 1.1 (125.1). С. 73–77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-18>

19. Трумко О. Інформативні мовленнєві жанри на заняттях з української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Т. 2. Вип. 69. С. 197–199. DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-197-199
20. Форманова С. Коментар у соціальних мережах як мовленнєвий жанр. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2019. Вип. 70. С. 78–90. URL: <https://surli.cc/ukkggi>
21. Stadnichenko O., Stasyk M., Shulha O., Nazarenko I. Interaction of cultural and linguistic aspects of Ukrainian philology: modern vectors of scientific discourse. *Synesis. Brasil. Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis*. 2024. V. 16, n. 3. P. 169–188. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/3129/3808>
22. Tovkanets O., Popova L., Ivanytska N., Kmit O., Paska T. Innovative technologies in the development of teachers' professional competence. *Revista Eduweb*. 2024. 18(4). P. 49–67. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.04.4> [in English].

Kostiv O. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Ivan Kovalyk Department of Ukrainian Language
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine
E-mail: oksana.kostiv@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-1878-2675*

Skolozdra-Shepitko O. R.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Ivan Kovalyk Department of Ukrainian Language
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine
E-mail: olesya.skolozdra-shepitko@lnu.edu.ua
ORCID: 0009-0002-8274-8559*

FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS (BASED ON EVALUATIVE SPEECH GENRES)

Abstract

The article substantiates the relevance of researching evaluative speech genres in the context of implementing the New Ukrainian School (NUS) concept, which is based on a competency-based paradigm. It reveals the role of these genres as a fundamental tool for effective interaction between students in real communicative situations, supporting personal dignity, and creating a positive atmosphere for communication. The authors note that in the modern educational space, the ability not only to correctly formulate a positive assessment, but also to recognize manipulative influences and avoid destructive forms of communication is of particular importance. The linguistic and pedagogical direction of research into speech genres, presented in the works of leading scientists, is analyzed, and the need to modernize educational programs by strengthening their pragmatic focus and orientation towards communicative skills is highlighted. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of the functioning of evaluative genres in model programs in the Ukrainian language for grades 5–9, as well as to determine methodological approaches to the formation of ethical communication skills.

The work provides a detailed description of positive evaluative genres – compliments and praise – and focuses on their defining characteristics, in particular sincerity, appropriateness, and accuracy. Particular attention is paid to revealing the manipulative nature of flattery, identifying its verbal markers, such as excessiveness, self-deprecation of the speaker, and the use of exaggerated epithets. The nature of destructive genres (condemnation, reproach, ridicule) as instruments of psychological pressure is examined, and methodological ways of transforming them into constructive comments or neutral advice are identified. Based on an analysis of modern textbooks, methodological tools for mastering these genres are highlighted: exercises for differentiating concepts, social adaptation through the selection of compliments based on status, and analysis of communicative intentions in literary or media texts. It has been proven that shifting the emphasis from theory to practical application contributes to the development of tact and communication etiquette skills in students. The conclusions outline prospects for further research related to the study of informational, phatic, and etiquette genres in school language education.

Key words: *Ukrainian language, New Ukrainian School (NUS), model curricula, speech genres, evaluative genres, compliment, praise, flattery, condemnation, reproach, linguodidactics, communicative competence.*

References

1. Batsevych, F. S. (2005). Linhvistychna henolohiia: problemy i perspektyvy [Linguistic genology: problems and perspectives]. PAIS. [in Ukrainian].
2. Halaievskaya, L. V. (2018). Problema vyvchennia movlennievkykh zhanriv na urokakh ukrainskoi movy v starshii shkoli [The problem of studying speech genres at Ukrainian language lessons in high school]. *Naukovi zapysky. Seriya «Psykho-pedahohichni nauky» (Nizhynskyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia)*, (4), 14–19. [in Ukrainian].
3. Holub, N. B. (2015). Movlennievi zhanry na urokakh ukrainskoi movy u 8–9 klasakh [Speech genres at Ukrainian language lessons in grades 8–9]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, (1), 13–19. [in Ukrainian].

4. Holub, N., & Horoshkina, O. (2022). *Ukrainska mova: pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language: textbook for the 5th grade of general secondary education institutions]. Vydavnychi dim «Osvita». [in Ukrainian].
5. Horoshkina, O. M., & Yatsenko, T. O. (2021). Pro rezultaty doslidzhennia v Instytuti pedahohiky NAPN Ukrainy problem kompetentnisno oriientovanoi movno-literaturnoi osvity v litsei [On the results of research at the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine on the problems of competence-oriented language and literature education in the lyceum]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 3(1), 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-2-6> [in Ukrainian].
6. Kompanii, O. (2016). Movlennievyy zhanr: linhvostylistychnyy aspekt [Speech genre: linguostylistic aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats*, (2), 157–164. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpu2016_2_20 [in Ukrainian].
7. Litvinova, I. (2022). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. Textbook for the 5th grade of general secondary education institutions]. [in Ukrainian].
8. Malikova, O. V. (2010). Suchasni metody doslidzhennia movlennievyykh zhanriv [Modern methods of researching speech genres]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, (29), 71–76. [in Ukrainian].
9. Horoshkina, O. (Ed.). (2024). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy. Terminolohichnyi slovnyk* [Methods of teaching the Ukrainian language. Terminological dictionary]. Vydavnychi dim «Osvita». Retrieved from <https://undip.org.ua/library/metodyka-navchannia-ukrainskoi-movy-terminolohichnyi-slovnyk-slovnyk-dovidnyk/> [in Ukrainian].
10. Holub, N. B., Novosolova, V. I., & Halaievska, L. V. (2020). *Movlennievi zhanry na urokakh ukrainskoi movy v litsei (riven standartu): praktychnyy posibnyk* [Speech genres at Ukrainian language lessons in the lyceum (standard level): a practical guide]. KONVI PRINT. [in Ukrainian].
11. Holub, N. B., & Horoshkina, O. M. *Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 5–6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Model curriculum «Ukrainian language. 5–6 grades» for general secondary education institutions]. Retrieved from: <https://surli.cc/famfkh> [in Ukrainian].
12. Holub, N. B., & Horoshkina, O. M. *Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 7–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Model curriculum «Ukrainian language. 7–9 grades» for general secondary education institutions]. Retrieved from <https://surli.cc/glbye> [in Ukrainian].
13. Zabolotnyi, O. V., Zabolotnyi, V. V., Lavrynychuk, V. P., Plivachuk, K. V., & Popova, T. D. *Modelna navchalna prohrama «Ukrainska mova. 7–9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Model curriculum «Ukrainian language. 7–9 grades» for general secondary education institutions]. Retrieved from <https://surli.cc/zkbbzy> [in Ukrainian].
14. Novosolova, V. (2019). Aktualizatsiia movlennievyykh zhanriv zasobamy kompetentnisno spriamovanoho pidruchnyka ukrainskoi movy [Actualization of speech genres by means of a competence-oriented Ukrainian language textbook]. *Kompetentnisno oriientovane navchannia: vykyky ta perspektyvy*, 93–96. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717401/> [in Ukrainian].
15. Onatii A., Tkachuk, T. (2022). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. Textbook for the 5th grade of general secondary education institutions]. Ternopil, 287 p. [in Ukrainian].
16. Panchuk, H., Blyzniuk, B. & Pryveda, O. (2022). *Ukrainska mova. Pidruchnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian language. Textbook for the 5th grade of general secondary education institutions]. [in Ukrainian].
17. Popovych, A. (2021). Osoblyvosti modelnykh navchalnykh program z ukrainskoi movy dlia 5–6 klasiv [Features of model curricula for the Ukrainian language for grades 5–6]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (27), 195–205. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-195-204> [in Ukrainian].
18. Skrypnyk, N., Kohutiuk, O., & Turluk, S. (2024). Movlennievyy zhanr yak osoblyva skladova komunikatyvnoi kompetentsii [Speech genre as a specific component of communicative competence]. *Molody vcheny, 1.1*(125.1), 73–77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1.1-125.1-18> [in Ukrainian].
19. Trumko, O. (2018). Informatyvni movlennievi zhanry na zanniattiakh z ukrainskoi movy yak inozemnoi [Informative speech genres in Ukrainian as a foreign language classes]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Serii «Filolohiia»*, 2(69), 197–199. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-1\(69\)/2-197-199](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-197-199) [in Ukrainian].
20. Formanova, S. (2019). Komentar u sotsialnykh merezhakh yak movlennievyy zhanr [Comment in social networks as a speech genre]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna*, (70), 78–90. Retrieved from <https://surli.cc/ukkggi> [in Ukrainian].
21. Stadnichenko, O., Stasyk, M., Shulha, O., & Nazarenko, I. (2024). Interaction of cultural and linguistic aspects of Ukrainian philology: modern vectors of scientific discourse. *Synesis. Brasil. Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis*, 16(3), 169–188. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/issue/view/146> [in English].
22. Tovkanets, O., Popova, L., Ivanytska, N., Kmit, O., & Paska, T. (2024). Innovative technologies in the development of teachers' professional competence. *Revista Eduweb*, 18(4), 49–67. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.04.4> [in English].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.04.2026